

Ольга Ковалевська

доктор історичних наук, провідний науковий співробітник,
відділ української історіографії,
Інститут історії України НАН України
(м. Київ, Україна), o.kovalevska2017@gmail.com

ЛЮДИНА, ЯКІЙ Я ВДЯЧНА

Моє знайомство з Юрієм Анатолійовичем Пінчуком відбулося взимку 1997 р. Саме тоді переді мною, аспіранткою кафедри історіографії, джерелознавства та методики викладання історії Донецького державного університету, постало питання пошуку офіційних опонентів для захисту кандидатської дисертації. Кандидатуру другого опонента було обрано без вагань, адже саме тоді на кафедрі працював відомий дослідник історії заселення південного сходу України в XVI–XVIII ст. Василь Олексійович Пірко. Він же допомагав мені деякими своїми порадами протягом усього часу мого навчання в аспірантурі й написання дисертаційного дослідження. Третім опонентом (на той час спеціалізована вчена рада історичного факультету ще не мала права проводити захисти дисертацій за спеціальністю 07.00.06, але при наявності третього офіційного опонента за фахом можна було робити виключення) я обрала Ганну Кирилівну Швидько – знаного історика-козакознавця. Заради знайомства з нею та консультації я їздила до тодішнього Дніпропетровська (нині – Дніпра) і тепер дуже пишаюся тим, що можу бути вдячною цій людині за «путівку» у наукове життя. Мій вибір радо схвалив і мій науковий керівник – Роман Данилович Лях. Залишалось відкритим питання вибору та запрошення першого опонента, оскільки дисертація була історіографічною. І от одного зимового ранку мене викликали на кафедру на розмову. Роман Данилович Лях, сидячи у своєму кріслі, запитав:

- Ну що, кажеш, робота готова?
- Так. Готова.
- І ти готова її показати опоненту?

– Готова.

– Тоді поїдеш до Києва. Там в Інституті історії України є чудова людина, він подивиться твою працю, почитає. Ну, а там – видно буде.

Уже за кілька днів я стояла перед дверима рідної тепер 504-ої кімнати на п'ятому поверсі величезної академічної будівлі по вулиці Михайла Грушевського. Юрій Анатолійович радо привітав мене, розпитав як доїхала. У мене тремтіли руки й підкошувалися ноги від хвилювання. Наразі Юрій Анатолійович взяв до рук дисертацію, швидко переглянув і сказав, що за кілька днів напише відгук. Мені тоді здавалося, що цей час тривав вічність.

Виявилось, що Юрій Анатолійович захопився читанням моєї роботи і спочатку написав відгук аж на 30 сторінок. Звичайно, що ніяка спеціалізована вчена рада його б не прийняла, і текст довелося скорочувати до необхідного обсягу. Проте головним для мене було те, що моєму опоненту праця сподобалася, викликала в нього чимало думок і навіть бажання співпрацювати. Однак узимку 1997 р. я навіть не здогадувалася про майбутні повороти долі й не мріяла про таке.

Події дня самого захисту – 19 березня 1997 р. пам'ятаю чітко, хоч і дуже хвилювалася. І було чого: у Донецькому державному університеті мала захищатися перша в тодішній Україні дисертація, присвячена постаті І. Мазепи¹. Я навіть знала від кого з членів ученої ради слід було очікувати каверзних та незручних запитань, причому не так через зміст дисертації, як саму постать Мазепи та її негативну оцінку радянською історіографією. Натомість саме в особах моїх шановних опонентів, і, насамперед, Юрія Анатолійовича я отримала прихильність фахівців-історіографів, які дали моїй праці схвальну оцінку та неабияку моральну підтримку мені. Після захисту Юрій Анатолійович попросив, аби ми разом сфотографувалися у залі засідань на

¹ Ковалевська О. О. І.С. Мазепа в історіографії XVIII–XX століть [Текст] : дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Донецький держ. ун-т. Донецьк, 1997. 185 арк.

згадку про цю «історичну» подію у моєму житті. Це фото досі зберігається у моєму архіві.

Надалі мене чекала співпраця з Юрієм Анатолійовичем. Спочатку ми у співавторстві опублікували дві статті², потім він запропонував мені подати кілька матеріалів до інститутських збірників наукових праць³. Я була рада цій спільній діяльності, бо це був час безпосередньої передачі професійного досвіду Юрія Анатолійовича, певне наставництво, жваві консультації та обговорення, конкретні рекомендації щодо підготовки та оприлюднення результатів досліджень. Причому все відбувалося в режимі написання самих звичайних листів або міжміських телефонних розмов, бо на той час ще не існувало ні мобільних телефонів, ні інтернету з електронною поштою.

Після захисту дисертації я знайшла собі місце викладача в одному з донецьких навчальних закладів. Однак моя тодішня викладацька робота не приносила мені задоволення. Я була відірвана від своєї спеціальності, мала труднощі з тим, аби вирватися кудись на конференцію чи у відрядження задля роботи в архівах чи бібліотеках.

Наприкінці літа 1999 р. Юрій Анатолійович несподівано зателефонував і повідомив, що в одному з київських вишів

² Ковалевська О.О., Пінчук Ю.А. Про маловідомі сторінки з життя-пису гетьмана України Івана Мазепи // *Історія України*. 1998. № 3. С. 6–8; Пінчук Ю.А., Ковалевська О. О. Огляд історичної літератури XVII–XIX ст. в аспекті висвітлення постаті гетьмана І. С. Мазепи // *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*: Зб. наук. праць. К., 1999. Число 3. С. 116–130.

³ Ковалевська О.О. Гетьман Іван Мазепа: проблема «зради» та «анафемування» в українській та російській історіографії // *Історіографічні дослідження в Україні*: Зб. наук. праць. К., 1999. Вип. 7. Пам'яті історика України, члена-кореспондента НАН Ф. П. Шевченка. С. 173–189; *Її ж.* Постагь Івана Мазепи в художній літературі XVII–XX століть // *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики* (Число 5) / *Історіографічні дослідження в Україні* (Вип. 10): Об'єднаний випуск зб. наук. праць на пошану академіка В. А. Смолія. К., 2000. Ч. 2. С. 120–135 та ін.

оголошено конкурс на зайняття вакантних посад викладачів, запропонував приїхати та спробувати пройти співбесіду. Я погодилася і вже з кінця вересня працювала виконуючою обов'язки завідувача кафедри права Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (ВМУРОЛ «Україна»). Я страшенно раділа, бо тепер могла більше приділяти уваги науковій роботі, до якої Юрій Анатолійович постійно мене спонукав. Пройшло ще трохи часу й мій наставник рекомендував мене керівництву Інституту історії України як кандидата на посаду наукового співробітника відділу української історіографії. Співбесіду з академіком В. Смолієм, директором інституту, я чекала з острахом і не знала, чи вистачить мого тодішнього наукового доробку для того, аби Валерій Андрійович погодився дати мені шанс себе проявити. Юрій Анатолійович пішов на розмову разом зі мною і рекомендував просто бути собою, чесно відповідати на запитання. Відтак, з 2002 р. моя діяльність пов'язана і з цією установою, і з відділом, який довгий час (1990–2006 рр.) очолював Ю. Пінчук.

Працювати під керівництвом Юрія Анатолійовича мені було легко. Будучи людиною дисциплінованою, «наш шеф», як ми його називали поза очі, завжди приходив вчасно, усі засідання проводив спокійно, виважено, лаконічно. Його обов'язковість і водночас галантність проявлялася навіть у тому, як він кожного року вітав жінок нашого відділу з початком весни та жіночим святом. Традиційно цього дня відбувалося засідання відділу. По закінченню офіційної частини Юрій Анатолійович з серйозним виглядом діставав свій портфель і діставав звідти букетики першоцвітів, особисто даруючи кожній з нас. Це було зворушливо.

Однією з позитивних рис Юрія Анатолійовича, на мою думку, було й вміння залагоджувати всі конфліктні ситуації. Він робив це спокійно, ніколи не підвищував голос, і намагався сприяти порозумінню між конфліктуючими. Та й з почуттям гумору в нього все було гаразд. Його інтелігентні та дотепні жарти частіше можна було почути під час наших неформальних заходів, конференцій та виїзних засідань, бо зазвичай він був стриманим та мовчазним.

З часом Юрій Анатолійович перейшов працювати до Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, але наші контакти не перервалися. Ми часто зустрічалися, вітали один одного зі святами, обговорювали творчі плани. Одного разу, коли розмірковуючи над тим, який напрям або тему обрати для майбутньої докторської дисертації, я гарячково заявила, що не бачу можливості знайти свою нішу серед сучасних провідних козакознавців і, ймовірно, візьмусь за дослідження іншого періоду, зокрема, XIX ст. На це Юрій Анатолійович, спокійно вислухавши всі мої аргументи, порадив не поспішати, дати собі час виносити майбутню тему. Якщо я її ще не бачу – значить ще зарано про неї говорити. Тоді мені здалося, що він просто відмовляє мене, або не вірить у мене. Лише згодом, коли мені трапилася нагода заглибитися у дослідження доби Мазепи та її відлуння у наступних епохах, у співпраці з колегами-мазепознавцями підготувати до друку фундаментальне наукове видання з популярним викладом усіх текстів та великою кількістю ілюстрованого матеріалу⁴, я нарешті розгледіла свою майбутню тему. Розпочавши від ґрунтовного дослідження іконографії Івана Мазепи, поступово розширила фокус своїх досліджень і зацікавилась візуальними джерелами козацької доби загалом. Що, врешті-решт, дало свої плоди. На жаль, Юрій Анатолійович не дожив до мого захисту – 22 грудня 2012 р. його не стало. Дякуючи в заключному слові своїм учителям, наставникам, колегам, які допомагали у процесі вибору, опрацювання та підготовки до захисту мого дослідження, я згадала й мого першого опонента. Вважаю, що саме його вчасне попередження і порада бути виваженою з вибором теми, мали велике значення для мого становлення як науковця.

І Юрій Анатолійович, і його чудова дружина Тамара Вікторівна, якої теж уже немає серед живих, свого часу відіграли в моєму житті дуже важливу роль. Це стосувалося не лише

⁴ Гетьман. Шляхи: науково-популярне видання. Київ: Темпора, 2009. 272 с.: іл.; Гетьман. Осмислення: науково-популярне видання. К.: Темпора, 2009. 368 с.: іл.

вибору наукового шляху, але й загалом збереження віри в ті цінності, які становлять сенс мого існування. Саме тому я щиро дякую цим людям і вважаю, що маю право вважати себе ученицею Юрія Анатолійовича Пінчука.

Olga Kovalevska

Doctor of Historical Sciences (Dr. hab. in History),
Leading Research Fellow, Department of Ukrainian historiography,
Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine),
o.kovalevska2017@gmail.com

THE PERSON I AM THANKFUL FOR